

AZERBAIJAN'IN İLK POSTA PULLARI

Posta pulları, işlevsel görevleri yerine getirmekle birlikte, bu pulları bastırın devletın para emisyonları (metalik, kağıt) ile eşit olarak kendi ülkelerinin ideolojisinin, kültürünün, milli geleneklerinin propagandasını yapmaktadır. Buna göre, posta pulları, çağdaş simgelerin en önemli gruplarını temsil etmektedir. Bu da, pulları, bağımsız devletlerin tarihini ve yaşamını öğrenmek için önemli kaynak haline getirir. Bu devletlerden biri, Türk-İslam aleminde ilk demokratik cumhuriyet olan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti idi ki, onun adına Azerbaycan'ın ilk posta pulları bastırılmıştı. Azerbaycan Milli Tarih Müzesi'nin Nüsmatik fonunda (daha sonra AMTM NF) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 1918-1920 yıllarına ait posta pulları muhafaza edilmektedir.

Yeni pulların proje geliştirme görevi Posta ve Telgraf Bakanlığı'nın üst düzey memuru, ressam Zeynal bey Aliyev'e verilmişti. Bazı belgelere göre Zeynal Hacı ağa oğlu Alizade olarak bilinen Zeynal bey Aliyev 1895 yılında Bakü'de doğmuş, Bakü Realni okulundan mezun olmuştur; 1919-1923 yıllarında Roma Güzel Sanatlar Akademisinde sanatını geliştirmiştir (5, s.19). Ressamın projesine göre dokuz nominalde dört resimde posta pullarının basılması öngörülmüyordu.

Hükümetin talimatı ile Posta ve Telgraf Bakanlığı 1919 yılının Haziran ayında pul bastırma hazırlıklarına başladı. Bununla ilgili ilk haber "Azerbaycan" gazetesinde yayımlandı. Haberde: "Posta ve Telgraf Bakanlığı tarafından yeni posta pulları basılmaktadır. Pullar, Doğu motifleri ve çeşitli resimlerle süslenmiştir: Azerbaycan bayrağı ile asker, oraklı köylü ("toprak ve irade"), Surahanı ("yanan ateş") ve kale görüntüsü. Pullar, 10, 20, 40, 60 kuruş, 1,2,5, 10 ve 20 Ruble değerinde olacaktır. Şu an deneme pullarının basımı başlamıştır" –deniyordu. (1, s. 23). Azerbaycan'ın bağımsız posta tedavülü tarihi 20 Ekim 1919 yılından başlar.

İlk resimde, sağ elinde tüfek, sol elinde ise üç renkli Azerbaycan

*Oraklı köylü ("toprak ve irade") posta pulu serisi.
Azerbaycan Milli Tarih Müzesi.*

bayrağı olan Azerbaycan askeri tasvir edilmişti. Bu resimde 10 ve 20 kuruşluk pullar basılmıştı. İkinci resimde ise, güneşin ilk ışıklarında hasat toplayan köylü tasvir edilmiştir. Bu resim 40, 60 ve 1 Rublelik pullarda farklı renklerde tekrarlanmaktadır (2, s. 14). Üçüncü resimde kale kapıları ile ortaçağ Bakü ve Şirvanşahlar sarayının silueti görüntüsü tasvir edilmiştir. Bu resimde 2, 5 ve 10 Ruble değerinde pulların bastırılması öngörülmüştü. Ve son olarak da beşinci resimde Surahani'daki ünlü tarihi mimarlık abidesi – ateşe tapanların tapınağı – “Ateşgah” tasvir edilmiştir. Bu resim 25 Ruble değerindeki pullar için öngörülmüştü (2, s. 15). Daha sonra bu resimle 50 Ruble değerinde olan pullar basılmıştı.

Bütün pulların resimlerinde “Azerbaycan Cumhuriyeti” yazısı bulunmaktaydı; üst kısımda Türkçe (Azerbaycan), alt kısımda Fransızca ve Hint tarzında. Pulun değeri ise köşelerde belirtilmişti. Pulların baskı sürecini kolaylaştırmak amacıyla kenarlar dişsiz yapılmaktaydı. Baskının litografi usulü ile gerçekleştirilmesi planlanmaktaydı (3, s. 20).

Ne yazık ki, Posta ve Telgraf Bakanlığı'nca onaylanmış olan ve yerel basının da hakkında yazdığı orijinal ressam çizimleri veya örnek pulların baskıları bulunmamıştır. Birçok Bakanlığın arşivleri Nisan 1920 yılında Azerbaycan dışına çıkarılmış, bazıları ise Sovyet yönetimi döneminde Moskova'ya götürülmüştür. SSCB'nin tarihi boyunca, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarihine ilişkin materyallerin toplanması, düzenlenmesi ve yayınlanması yasaklanmıştır.

Başlarda pul baskısının nominal değeri 10'a yükselmmişti. 50 Rublelik nominal basılmıştı, bununla ilgili de 1919 yılı 28 Ağustos tarihli “Azerbaycan” gazetesinde haber yayınlanmıştı

(4, s. 2). Bu da, bir sonraki dönemde posta ücretlerinin artışı ile ilgiliydi. Posta ve Telgraf Bakanlığı çalışanları, her türlü posta ve telgraf hizmetleri karşılığında ücretlerin artışının ilan edilmesinden önce ilave nominal dahil etmek konusunda çok doğru bir karar almışlardı.

Yeni oranlar Posta ve Telgraf Bakanlığı'nca 9 Eylül'de onaylanmış ve 13 Eylül'de “Azerbaycan” gazetesinde yayınlanmıştı (4, s. 2), yürürlüğe ise 10 Ekim 1919 yılında girmişti. İşte bu nedenle de onaylanmış nominal listesine ek olarak 50 Ruble değerinde pullar dahil edilmişti (5, s. 20).

Azerbaycan'da posta ve posta tedavülünden bahsederken, 14 Mart 1919 - 1 Nisan 1920 yılları arasında Bakan görevini yürütmüş eğitimli, işinin uzmanı, hukukçu Camo Bey Süleyman oğlu Hacıniski başkanlığındaki Posta ve Telgraf Bakanlığı'nın büyük ve verimli çalışmalarını vurgulamak gerekir. Camo Bey Hacıniski aynı zamanda ilk parlamentoya milletvekili de seçilmişti (6, s. 70).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde posta ücretlerinin ilk bağımsız emisyonunun önemine gelince, posta işlerinin zamanında ve bilinçli olarak çözülmesi, posta ücretleri pullarının basılması devlet hazinesinden para sızıntısını engelleyerek postanelerin mali durumunu güçlendirdiğini, ülkeye kanunsuz yolla getirilen ucuz çarlık pullarının akınına durdurduğunu kaydetmek gerekir.

Pulların baskı süreci ve bu faaliyetlerin yürütüldüğü tarihi yerin belirlenmesi dikkat çekicidir. İlk posta pullarının bastırılması için sipariş Azerbaycan bölümündeki devlet kağıtlarının hazırlanmasına gönderilmiş ve “A.M.Dagesov ve P.K.Zalinov şirketinin” kromolitografisine yerleştirilmiştir. Söz konusu kromolitografide Bakü yönetimi,

*Kale ("Şirvanşahlar sarayı") posta pulu serisi.
Azerbaycan Milli Tarih Müzesi.*

1919-1920 yılları Azerbaycan Cumhuriyeti Halk Konseyi ve 1921-1923 yılları Azerbaycan SSC'nin kağıt paraları, senet ve diğer damga kağıtları bastırılmıştır (5, s. 20). Posta departmanının siparişleri para birimlerinin bastırıldığı aralıkta yerine getirilmekteydi. Kromolitografi, Karantinniy ve Krasnovodsk (şimdiki Samed Vurgun ile Hezi Aslanov sokakları) sokaklarının kesiştiği yerde bulunan Merkez Bankası'nın yanında yerleşiyordu. Eski litografi, daha sonralar ise "Krasniy Vostok" matbaası 1991 yılına kadar amacına yönelik faaliyet göstermiştir (5, s. 20; 7, s. 42).

Böylece, 1919 yılının 20 Ekim tarihinde Azerbaycan'ın posta pulları tedavüle çıktı. Posta pulları aşağıda belirtilen değerdedi:

- 40 kuruş... siyah, gri-yeşil ve sarı,
- 60 kuruş... siyah, kahverengi-kırmızı ve sarı,
- 1 Ruble... siyah ve sarı,
- 2 Ruble... siyah, kahverengi-kırmızı ve sarı,
- 5 Ruble... siyah, mavi ve sarı,
- 10 Ruble... siyah, gri-yeşil ve sarı,
- 25 Ruble... siyah, mavi ve kahverengi-kırmızı,
- 50 Ruble... siyah, gri-yeşil ve kahverengi-kırmızı.

10 ve 20 kuruşluk küçük değerde olanlar 20 Ekim akşamı tedavüle çıkmıştır:

- 10 kuruş... siyah, yeşil, kırmızı, mavi
- 20 kuruş... siyah, mavi, yeşil ve kırmızı.

Pulların tüm serileri ince beyaz kağıt üzerinde, dişsiz ve litografi usulüyle basılmıştır. Pulların yapıştırıcısının beyazdan başlayarak kirliliğe kahverengi tonlara sahipti. Düz, şeritli ve kabarcıklı yapıştırıcı uygulanmaktaydı. Tüm basımın özelliği pulların renk tonlarındaki bazı farklılıklar ve ek renklerdeki kaymalardır. Bu dönem pul basımında

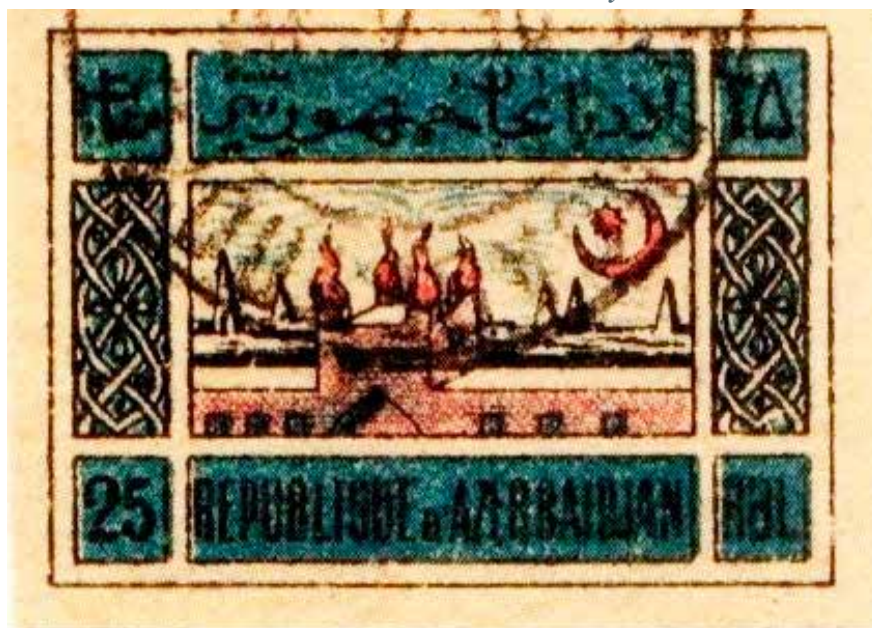
çeşitlilikler ve bazı hatalar bulunuyordu (2, s.14; 3, s. 20).

Pullar tedavüle çıkmadan önce basında ülke ahalişi ile hazırlık çalışmaları gerçekleştirilmişti. "Azerbaycan" gazetesi 1919 yılı 11, 12, 13 Ekim tarihlerinde 3 gün süreyle hükümet bildirisini yayınlamıştı: "20 Ekim tarihinden itibaren Azerbaycan'ın tüm postanelerinde, posta gönderiminin ödenmesi amacıyla Azerbaycan'ın milli posta pulları tedavüle çıkacaktır" (8, 9, 10, s. 2).

1919 yılı Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk posta pulları tarihinin sayfası böyle sona ermektedir. ❖

EDEBİYYAT:

1. Газета «Азербайджан», № 133 от 28 июня 1919 г.
2. Войханский Е.С. Почтовые марки Азербайджана. Азербайджанское государственное издательство, Баку, 1971.
3. Каталог почтовых марок Азербайджанской Республики 1919-1995 гг. Азербайджан, 1996.
4. Газета «Азербайджан», № 182 от августа 1919 г.
5. Войханский Е.С. Почтовые марки Азербайджана 1919-1923 гг. издательство «Связь», Москва, 1976.
6. Azərbaycan Demokratik Respublikası. Azərbaycan Hökuməti 1918-1920. Bakı, Gənclik, 1990.
7. Ахмедов Р. Из истории первых марок Азербайджана // «Филателия», Москва, март 2000 г.
8. Газета «Азербайджан», № 218 от 11 октября 1919 г.
9. Газета «Азербайджан», № 219 от 12 октября 1919 г.
10. Газета «Азербайджан», Там же, № 220 от 13 октября 1919 г.
11. «Адрес-календарь»

12. Адресно-справочная книга «Все Закавказье», Баку, изд. Азполиграфтреста НКПТ, 1923 г.
13. «Весь Азербайджан» -1924 г.. Адресная и справочная книга на 1924 г. Издательская трудовая артель «Весь Азербайджан», г.Баку.

14. Справочный ежегодник 1914 г. «Баку и его районы». Издание М.С.Шансовича. Восьмой год издания.
15. Каталог-справочник «Почтовые марки Азербайджана» под редакцией А.З.Везир-заде, Баку, «Коллекционер Азербайджана», 1972.
16. Кузовкин С.И. Мусаватские марки Азербайджана. // «Советский филателист», 1923 г., № 7,8.